

INHOUD

ONTDEKKEN 6

Welkom in Duitsland.....	8	Veelzijdig Duitsland.....	20
Zicht op Duitsland.....	10	Jaaroverzicht van Duitsland.....	36
De parels van Duitsland.....	12	Een korte geschiedenis.....	38
Reisroutes.....	16		

BELEVEN 46

Berlijn	48	Beieren.....	242
Centrum-Oost.....	62	Baden-Württemberg.....	288
Centrum-West.....	82	West-Duitsland	328
Buiten het centrum.....	98	Rijnland-Palts en Saarland.....	334
Oost-Duitsland	118	Hessen.....	354
Brandenburg.....	124	Noord-Rijnland-Westfalen.....	380
Saksen-Anhalt.....	144	Noord-Duitsland	412
Saksen.....	162	Nedersaksen, Hamburg en Bremen.....	418
Thüringen.....	184	Sleeswijk-Holstein.....	450
Zuid-Duitsland	202	Mecklenburg-Voor-Pommeren.....	464
München.....	208		

WEGWIJS 484

Voor vertrek.....	486	Register.....	494
Duitsland onderweg.....	488	Nuttige uitdrukkingen.....	508
Praktische informatie.....	492	Dankbetuiging.....	511

Links: Peperkoek (Lebkuchen) te koop in München
 Vorige bladzijde: Basteirots, zandstenen bergen aan de Elbe
 Omslag voor: Kasteel Neuschwanstein in Allgäu, Beieren

Middeleeuws romaans

De romaanse architectuur bestrijkt de 6de tot de vroege 13de eeuw en kenmerkt zich door Romeins beïnvloede elementen als halfronde bogen en kruisgewelven. Het Rijnland, waar de stijl vaak het Rijnlandse romaans wordt genoemd, is de regio waar u heel mooie Duitse voorbeelden vindt: ga naar de bijzonder opvallende Kaiserdom (blz. 351) in Speyer, of bezoek de kathedraal in Keulen (blz. 388) en Worms (blz. 347).

→ De romaanse Kaiserdom in Speyer staat op de Werelderfgoedlijst van Unesco

DUITSE ARCHITECTUUR

Ondanks de kolossale verwoestingen in de Tweede Wereldoorlog, bezit Duitsland nog steeds een inspirerende verzameling gebouwen die de evolutie van de Europese bouwstijlen tonen, van romaanse kerken in de middeleeuwse stadjes tot hedendaagse wolkenkrabbers in de grote steden.

Weelderige barok

De fantasievolle barokstijl vierde in Italië de macht van de katholieke kerk en werd na de Dertigjarige Oorlog (1618-1648) overal in Europa populair. Mis het weelderige Schloss Sanssouci in Potsdam niet (blz. 137) - beter bekend als het 'Versailles van Duitsland' - of de Zwinger in Dresden (blz. 170).

↑ De Frauenkirche in Dresden is een mooi voorbeeld van de barokstijl

KARL FRIEDRICH SCHINKEL

De vermaarde architect Schinkel (1781-1841) tekende veel gebouwen in Berlijn, zoals de Neue Wache (blz. 71) en het Altes Museum (blz. 68). Hij werkte in de neoklassieke stijl en de neogotiek, maar zijn ideeën beïnvloedden ook het 20ste-eeuwse modernisme.

Hedendaagse architectuur

De Duitse deling tijdens de Koude Oorlog leidde ertoe dat van 1945 tot 1989 de meeste postmoderne architectuur verrees in West-Duitsland, waar Amerikaanse en Europese stijlen welkom waren. De hereniging bracht nieuwe kansen, vooral in Berlijn, dat nieuw leven kreeg ingeblazen: tot de recente architectuur op de Potsdamer Platz (blz. 90) behoren bijvoorbeeld gebouwen van Renzo Piano. Buiten de hoofdstad is Hamburg de plek voor het postmodernisme, met het Hafencity-project (blz. 429) en het boegbeeld daarvan, de Elbphilharmonie met zijn 1000 gebogen vensterpanelen.

→ De opvallende façade van de Elbphilharmonie, of Elphi, in Hamburg

Industriële stijl

Duitsland was een koploper in de Europese industriële revolutie, die in de late 19de eeuw architectonisch overlapt met de modernistische bewegingen van de Deutscher Werkbund en het wereldberoemde Bauhaus. Architecten als Peter Behrens begonnen gebouwen te produceren in de stijl van zijn immense en gestroomlijnde turbinefabriek voor AEG in Berlijn.

← De AEG-Turbinenhalle, een schoolvoorbeeld van de industriële stijl

Traditioneel neoklassiek

Het neoclassicisme was een reactie op de barokstijl en werd in de tweede helft van de 19de eeuw een trend in Duitsland. Het is geïnspireerd door de antieke klassieke architectuur en is verbonden met Karl Friedrich Schinkel in Berlijn en Leo von Klenze in München; beiden verwerkten Griekse invloeden, in plaats van de door de Fransen gewaardeerde Romeinse. Bewonder in Berlijn Schinkels Neue Wache (blz. 71) met de verfijnde Dorische zuilen, en de Brandenburger Tor (blz. 70) van Carl Gotthard Langhans; wien naar München gaat, mag de Glyptothek van Klenze niet missen.

→ De glorieuze Neue Wache van Schinkel, een neoklassiek wachthuis in Berlijn

3

NAUMBURG DOM

AE4 **M** Domplatz 16-17 **T** 03445-2301133 **C** Maart-okt. ma-za 9.00-18.00, zo 11.00-18.00 uur; nov.-feb. ma-za 10.00-16.00, zo 12.00-16.00 uur

De Dom St. Peter und Paul in Naumburg is een prachtig voorbeeld van gotische architectuur in Duitsland en een hoogtepunt aan de Romaanse Route (blz. 160).

De huidige kathedraal is de tweede die op deze plek werd gebouwd; alleen een deel van de oostelijke crypte stamt nog uit de vroegere romaanse kerk. De bouw begon voor 1213, de oudste delen zijn het schip en het laatromaanse oostelijke koor. Heel bijzonder in het interieur zijn de beelden van de Meester van Naumburg, zoals de Uta van Naumburg en St. Elisabeth, het door de hedendaagse kunstenaar Neo Rauch beschilderde glas in de kapel, en de opvallende altaarvleugels van Lucas Cranach de Oudere.

De glas-in-loodramen verbeelden de apostelen in scènes van deugd en zonde. Sommige ramen zijn oorspronkelijk, uit de 13de eeuw, andere stammen uit de 19de eeuw.

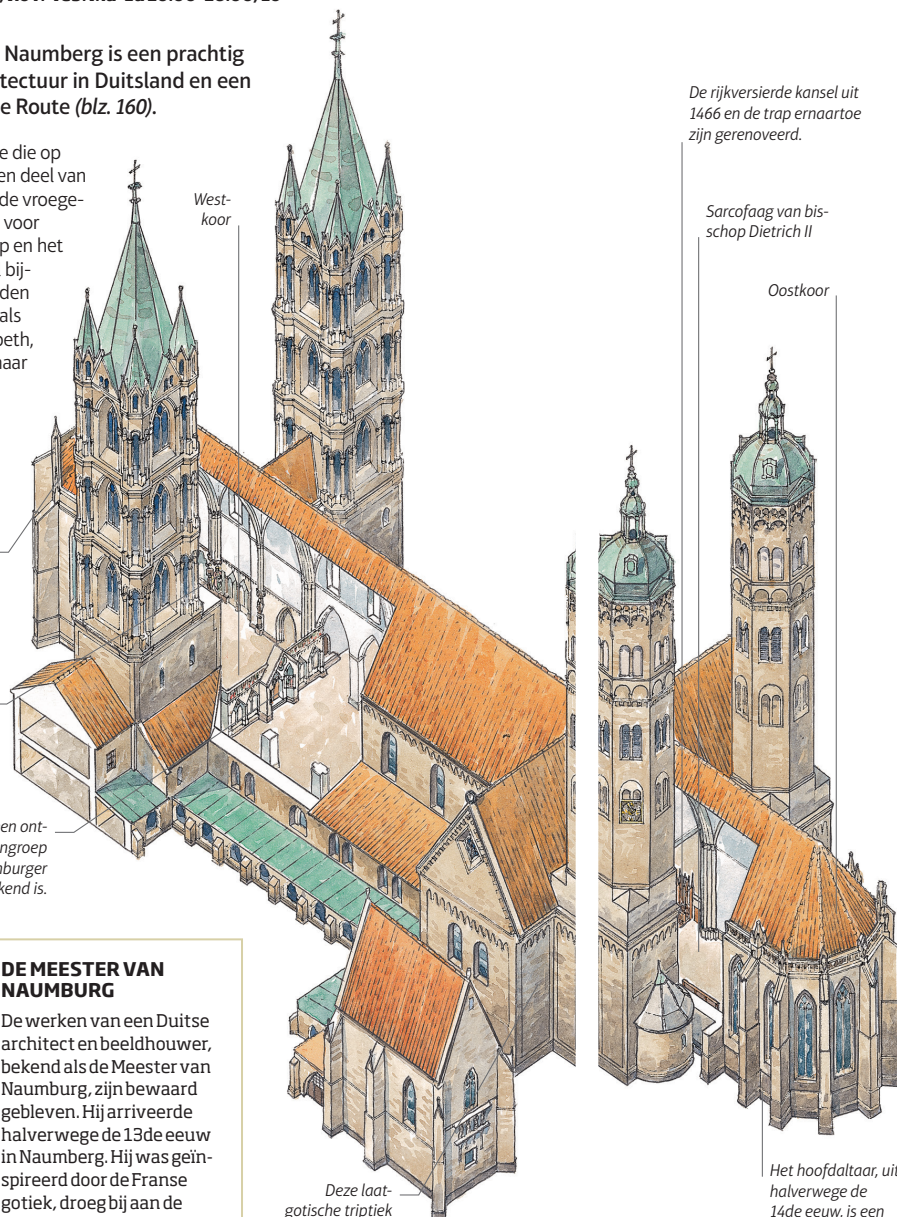
De beelden van markgraaf Ekkehard en zijn vrouw Uta zijn ware meesterwerken. De kunstenaar vangt op een geweldige manier de schoonheid en gevoeligheid van zijn onderwerpen.

In het gotische tweelingportaal ziet u een ontroerende en zeer expressieve beeldengroep van de kruisiging van de briljante 'Naumburger Meister', wiens identiteit onbekend is.

DE MEESTER VAN NAUMBURG

De werken van een Duitse architect en beeldhouwer, bekend als de Meester van Naumburg, zijn bewaard gebleven. Hij arriveerde halverwege de 13de eeuw in Naumburg. Hij was geïnspireerd door de Franse gotiek, droeg bij aan de bouw van de kathedraal en maakte beelden en beschilderde ramen.

Deze laatgotische triptiek (rond 1510) stelt de Maagd Maria voor met Kind.

Illustratie van de weelderige Naumburg Dom

De rijkversierde kansel uit 1466 en de trap ernaartoe zijn gerenoveerd.

Sarcofaag van bisschop Dietrich II

Oostkoor

Het hoofdaltaar, uit halverwege de 14de eeuw, is een stenen altaarstuk dat de kruisiging verbeeldt met de heiligen.

EN VERDER...

4

Naumburg

AE4 **M** **T** Markt 6; www.naumburg.de

Behalve de sterattractie van de stad, de Dom, heeft Naumburg ook een laatgotisch, in renaissancestijl gerestaureerd Rathaus, en het hoofdplein wordt omringd door aparte huizen. Tot de verdere bezienswaardigheden behoren de Marientor uit 1445, de enige overgebleven poort van in totaal vijf poorten die de stad beschermden, en de gotische **Stadtkirche St. Wenzel**. De laatste staat op het marktplein en de kerktoeren is het hoogste bouwwerk van de hele stad. Binnen bevinden zich twee schilderijen van Lucas Cranach de Oudere en het 18de-eeuwse orgel waar Johann Sebastian Bach op speelde. De filosoof Friedrich Nietzsche bracht zijn jeugd door op Weingarten nr. 18, nu een klein museum.

Stadtkirche St. Wenzel

M Topmarkt 18 **T** 03445-201516 **C** April en nov. ma-za 13.00-15.00 uur; mei-okt. ma-za 10.00-17.00 uur

↑ Het pittoreske plein van Naumburg, behangen met bloemenmanden

SLAPEN

Zur Alten Schmiede
Dit historische hotel in het centrum van Naumburg heeft een gezellig restaurant met regionale lekkernijen.

AE4 **M** Lindenring 36-37 **M** [domstadt-hotels.de](http://www.domstadt-hotels.de)

€€€

Zur Henne

De kamers in dit opvallende bakstenen pension, iets ten noorden van Naumburg, in Henne, zijn ingericht met leer en hout. Gastvrije eigenaars. Er zijn fietsen te huur.

AE4 **M** Henne 1 **M** [gasthaus-zur-henne.de](http://www.gasthaus-zur-henne.de)

€€€

Pension Onkel Ernst

Het pension van oom Ernst in het centrum van Naumburg is een populaire plek met frisse, hip ingerichte kamers.

AE4 **M** Marienstrasse 19 **M** [onkel-ernst.de](http://www.onkel-ernst.de)

€€€

Gasthof Zufriedenheit

De naam van dit moderne hotel, 'Tevredenheid', beschrijft precies het gevoel dat u zult ervaren.

AE4 **M** Steinweg 26, Naumburg **M** [gasthof-zufriedenheit.de](http://www.gasthof-zufriedenheit.de)

€€€

35

Augsburg

AD6 **🚶** **🚲** **🚗** **🚚** Rathausplatz 1; www.augsburg-tourismus.de

Augsburg, gelegen aan de plek waar de Lech en de Wertach samenvloeien, is de op twee na grootste stad van Beieren en een van de oudste van Duitsland. Al in 15 v.C. bevond zich hier een Romeins kamp, dat later uitgroeide tot de stad Augusta Vindelicorum. Tot eind 13de eeuw werd de stad overheerst door machtige bisschoppen. Vanaf 1316 was Augsburg een vrijstad van het Heilige Roomse Rijk. De plaats groeide uit tot een van de rijkste en machtigste steden van Duitsland. De Dertigjarige Oorlog (1618–1648) maakte echter een einde aan deze bloei. Een van de hoogtepunten van de stad is de **Dom**. De kathedraal, oorspronkelijk een romaanse basiliek met twee koren, zuilen, crypte, westelijke dwarsbeuk en twee torens uit 994–1065, werd tussen 1331 en 1431 in gotische stijl

rebouwd. De kerk kreeg twee extra zijbeuken, een koor met een galerij en een ring kapellen in Franse stijl. Tot de oorspronkelijke elementen behoren de rijk beeldhouwde portalen en een replica van de beroemde romaanse bronzen deur met 35 panelen met allegorische figuren. U ziet er ook enkele unieke glas-inloodramen uit 1140. De Fuggerei, in Augsburgs Jakobervorstadt, behoort tot de oudste socialewoningbouw van Europa. Het complex werd in 1516 gebouwd door Jacob Fugger, een lid van wat toen de rijkste familie van Europa was. Het was de bedoeling om de armsten van de stad, vooral gezinnen met kinderen, een huis te geven. Nu wonen er voornamelijk bejaarde mensen. De 52 huizen in de Fuggerei, gebouwd in 1516–1525, staan langs zes straten en worden omringd door prachtige tuinen. Een van de gebouwen huisvest het **Fuggerei-Museum**, gewijd aan de geschiedenis van het complex. De winkel, de Himmlisches Fuggereilädle, is fascinerend.

→
Passau bij zonsondergang, met boten die liggen aangemeerd in de Donau

Dom

🚶 **🚲** **🚗** **🚚** Frauentorstrasse 1
🕒 Dag, 7.00–18.00 uur

Fuggerei-Museum

A **M**ittlere Gasse 14 **📞** 0821-31988114 **🕒** April-sept. dag, 8.00–20.00 uur; okt.-maart dag, 9.00–18.00 uur
🌐 fugger.de

36 **🚶** **🚲** **🚗** **🚚**

Schloss Linderhof

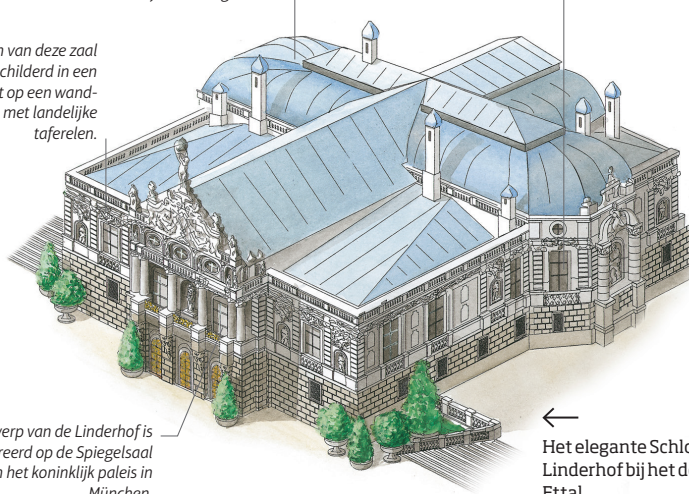
AD7 **A** Linderhof 12, Ettal
🕒 April-15 okt. dag, 9.00–18.00 uur; 16 okt.-maart dag, 10.00–16.30 uur
🌐 schlosslinderhof.de

In het begin van de jaren rond 1850 werd Schloss Linderhof gekocht door de Beierse koning Maximilian II. De afgelegen bergstreek oefende grote aantrekkingskracht uit op de jonge troonopvolger en latere excentriek

Howel het paleis bedoeld was als privéresidentie wilde koning Ludwig II toch een passende en weelderige koninklijke ontvangstkamer.

De eetzaal, ontworpen door Christian Jank, werd voltooid in 1872. De vergulde panelen zijn van Phillip Perron en het stucwerk van Theobald Behler.

De muren van deze zaal zijn geschilderd in een stijl die lijkt op een wandtapijt, met landelijke tafereelen.

Het ontwerp van de Linderhof is geïnspireerd op de Spiegelsaal van het koninklijk paleis in München.

←
Het elegante Schloss Linderhof bij het dorp Ettal

koning Ludwig II. In 1874 werd begonnen aan de verbouwing in neorococostijl van het bestaande Königshäuschen. Het prachtige paleis wordt omringd door een fraaie tuin vol kleine romantische gebouwen, waaronder het Schwanenweiher, de Venusgrotte en het Marokkanisches Haus.

37

Passau

AF6 **🚶** **🚲** **🚗** **🚚** Rathausplatz 2 en Bahnhofstrasse 28; www.tourism.passau.de

Passau, met een geschiedenis die teruggaat tot de Romeinse tijd, ligt op een schiereiland tussen de rivieren Donau en Inn, vlak bij de Oostenrijkse grens. In de tweede helft van de 5de eeuw stichtte St. Severinus een klooster in Passau en enkele andere vlakbij. In 739 stichtte Bonifatius hier een bisdom en vele jaren was dit het grootste bisdom van het Heilige Roomse Rijk. In 1662 en 1680 werden grote

delen van de stad door branden verwoest. De reconstructie werd uitgevoerd door diverse Italiaanse kunstenaars en ambachtslieden, die de stad zijn schitterende barokke, rococo- en neoklassieke gevels schonken. Passau heeft zijn middeleeuwse sfeer nog altijd behouden en dat is te zien in de smalle stegen en arcaden.

38

Chiemsee

AE7 **🚶** **🚲** **🚗** **🚚** Felden 10, Bernau am Chiemsee; www.chiemsee-alpenland.de

De Chiemsee, het grootste meer van Beieren, is een paradijs voor watersportliefhebbers: zeilers, waterskiërs, zwemmers en duikers genieten allemaal van de vele sportieve mogelijkheden. Het pad rond het meer en de diverse wandelpaden in de omgeving vormen een trekpleister voor wandelaars. Het meer ligt in een schitterend berggebied in

📷 FOTOGENIEK Kleuren van Passau

De drie rivieren die in Passau bijeenkomen bieden een ongewone veelkleurige aanblik. Vanaf de heuvels lijkt het water van de Ilz, de Donau en de Inn respectievelijk zwart, bruin en lichtgroen, zodat ze een driekleurige stroom vormen als ze de stad verlaten.

de streek die Chiemgau wordt genoemd en zich uitstrekt van Rosenheim naar de Oostenrijkse grens langs de rivier de Salzach. De Chiemsee is omgeven door talloze kleine plaatsjes en dorpjes en is bezaaid met eilanden waarop soms fascinerende historische gebouwen staan. Dankzij de uitstekende vervoersmogelijkheden over land, water en spoor kunt u zorgeloos reizen naar alle bestemmingen in het gebied.

17

Königswinter

A B4   **Drachenfelsstrasse 51; 02244-8890; www.koenigswinter.de**

Königswinter ligt aan de Rijn aan de uitlopers van het Siebengebirge, een keten van lage, beboste heuvels. De naam van de keten betekent letterlijk 'zeven bergen', maar het zijn er veel meer. U kunt er heerlijk wandelen.

De populairste 'berg' is de Drachenfels. De oudste bergspoorweg van Duitsland, aangelegd in 1883, brengt de bezoeker naar de top op 321 m. Tijdens de beklimming ziet u de neogotische Drachenburg, een slot uit 1879-1884, en op de top de ruïnes van de gotische Drachenburg, die dateert van de 12de eeuw. De 'draak' verwijst naar de mythe van de Nibelungen. Königswinter wordt gekenmerkt door pittoreske 17de-eeuwse vakwerkhuisen en stadsvilla's; er zijn laat-19de-eeuwse hotels. Bad Honnef, 6 km naar het zuiden, is een kuuroord dat bekendstaat als het 'Nice aan de Rijn'. Hier woonde de voormalige bondskanselier Konrad Adenauer tot zijn dood. Zo'n 15 km naar het noorden ligt Siegburg, met een benedictijnenklooster uit

1064 (gesloten voor het publiek). De huidige kerk is van de 17de eeuw, en is na de Tweede Wereldoorlog herbouwd.

Het kleine kuuroord Bad Godesberg werd in 1969 bij Bonn ingelijfd. Het is een elegante villawijk met boven op een heuvel de ruïne van het 13de-eeuwse kasteel Godesburg.

18

Brühl

A B4   **Uhlstrasse 1; 02232-79345**

Het stadje Brühl heeft een schitterend paleiscomplex, dat sinds 1984 op de Werelderfgoedlijst van Unesco staat. Al in de 13de eeuw stond hier een paleis voor de aartsbisschoppen van het nabijge Keulen, maar dit werd verwoest in 1689. Het barokpaleis **Augustsburg** werd in 1725-1728 op de oude funderingen gebouwd, naar een ontwerp van Johann Conrad Schlaun. Het werd genoemd naar de initiatiefnemer van de bouw, keurvorst Clemens August. Het paleis werd kort daarna geheel gerestaureerd, met een nieuwe voorgevel en nieuw meubilair, door François de Cuvilliés, en rond 1940 werd een nieuw trappenhuis vol-

Weetje

De Taron in Phantasialand is de snelste en langste achtbaan ter wereld.

tooid naar ontwerp van Balthasar Neumann. Nadat het in de Tweede Wereldoorlog was gebombardeerd, werd het paleis gerestaureerd en nu kunt u het schitterende interieur weer bewonderen, zoals de verbazingwekkende eetzaal, die werd ontworpen door Cuvilliés. Er voert een pad van de oranjerie naar een gotische kerk die in de 15de eeuw werd gebouwd voor de franciscanen. De *Annunciatie* op het hoogaltaar is van Johann Wolfgang van der Auwer, het baldakijn erboven van Balthasar Neumann. Om het kasteel heen ligt een door Dominique Girard ontworpen park. Zo'n 2 km ten oosten van de hoofresidentie staat nog een kasteel, **Falkenlust**, gebouwd in 1729-1740 naar een ontwerp van Cuvilliés, met een mooi interieur. Niet ver ervandaan staat een achthoekige kapel, die van binnen lijkt op een grot. Ook een bezoek waard is de kleine villa bij Augustsburg waar de grote surrealist Max Ernst werd geboren. Een kleine ruimte in de villa is gewijd aan zijn werk. Iets waar veel bezoekers op afkomen, is **Phantasialand**, het grootse themapark van Duitsland. Er zijn verscheidene dagen nodig om alle attracties van dit grote amusementspark te verkennen, met een spannende achtbaan, een waterparadijs en draaimolens.

Drachenfels, hoog boven Königswinter, is een voorbeeld van Romantiek

In Kerpen, 27 km noordwaarts, zijn twee door een gracht omgeven huizen te zien: het 16de-eeuwse kasteel van Lörsfeld en het barokpaleis van Törnich, uit 1756-1766.

In Pulheim-Brauweiler, 30 km naar het noorden, staat een bijzonder mooi benedictijnenklooster uit 1024. Hiervandaan kunt u 23 km westwaarts reizen naar Bedburg, waar een kasteel met slotgracht staat. De bouw van het enorme slot, waarmee men begon in 1300, duurde 300 jaar.

Augustsburg

   Max-Ernst-Allee
 Maart-nov. di-vr 9.00-16.00, za en zo 10.00-17.00 uur
 www.schlossbruehl.de

Falkenlust

   Max-Ernst-Allee
 Feb.-nov. di-vr 9.00-16.00, za en zo 10.00-17.00 uur
 www.schlossbruehl.de

Phantasialand

Berggeiststrasse 31-41
 April-okt. dag 9.00-18.00 uur ('s zomers later)
 www.phantasialand.de

19

Siegen

A C4   **Markt 2; 0271-404000; www.visitsiegen.de**

Siegen ligt mooi aan de oever van de rivier de Sieg; het is de grootste stad in de regio Siegerland. Eeuwenlang resideerden de hertogen van Nassau in de stad. Na een religieuze scheiding binnen de familie werden er twee kastelen gebouwd in Siegen. Het Oberes Schloss is een middeleeuws kasteel dat in de 16de, 17de en 18de eeuw is gerenoveerd. In het museum ziet u schilderijen van Peter Paul Rubens, die in Siegen werd geboren. Het Unteres Schloss is een barokpaleis dat op de plaats staat van een eerder gebouw. In het centrum van Siegen staat de Nikolaikirche, een 13de-eeuwse, zeshoekige kerk, die diende als mausoleum voor de hertogelijke familie. In Freudenberg, 10 km ten noordwesten van Siegen, ligt het dorpje Alter Flecken, gesticht in 1666 op initiatief van hertog Johann Moritz van Nassau, dat volledig bestaat uit identieke vakwerkhuisen.

↑ Identieke vakwerkhuisen in Freudenberg, vlak bij Siegen

ETEN

Brühler Wirtshaus

Dit prettige restaurant en biertuin, in een mooi paleis, heeft een uitgebreid menu met traditionele gerechten.

A B4   **Max-Ernst-Allee 2, Brühl** **wbruehle.wirtshaus.de**

Yumini Sushi & Grill

Dit strakke Japanse restaurant serveert niet alleen sushi, maar ook soepen, teppanyaki en grill-, rijst- en noedlerechten.

A C4 **Koblentzer Strasse 18, Siegen** **yumini.de**

